

Ijtimoiy-tarixiy, ilmiy va ommabop jurnal

SOHIBQIRON YULDUZI

Соҳибқирон юлдузи

№4 (54) 2023 йил

*"Bizkim-mulki Turon, amiri Turkistonmiz, bizkim
- millatlarning eng qadimi va eng ulug'i Turkning
bosh bo'g'inimiz!"*

Sohibqiron Amir Temur

SOHIBQIRON YULDUZI

ИЖТИМОЙ-ТАРИХИЙ, ИЛМИЙ ВА ОММАБОП ЖУРНАЛ

ТАЪРИР ҲАЙЪАТИ

АЪЗОЛАРИ:

академик Акмал Саидов
академик Анатолий Сагдуллаев
академик Дилором Юсупова
Сирожидин Саййид
проф. Абдураҳим Эркаев
проф. Ҳаҳрамон Ражабов
проф. Юлдуз Эргашева
проф. Баҳодир Эшов
филол.ф.д. Нафас Шодмонов
Тўлғин Ҳайит
т.ф.д. Г.Муминова
проф. Шокир Гаффоров
филол.ф.д. Хужамурод Жабборов
филол.ф.д. Дамин Тураев
т.ф.д. Акрам Хасанов
проф. Камолитдин Ганиев
т.ф.н.доц. Матлуба Тураева
т.ф.д. Фахриддин Раҳмонов
т.ф.ф.д. Раъно Тухтаева

Бош муҳаррир:

Очил Буриев

Нашр учун масъуллар:

Равшан Тўхтамишев

Илҳом Тогаев

Саҳифаловчи:

Баҳодир Мусаев

МУАССИС:

SOHIBQIRON SHULASI M.CH.J.

Ҳаҳрамон вилоят матбуот ва ахборот
бошқармасида 2012 йил 12 мартда
14-076 раами билан рўйхатга олинган.
Журнал йилда 4 мартаба чоп этилади.
Журналдан кўчирма олинганда манба
ҳайд этилиши шарт.

Манзилимиз:

Ҳарини шаҳри, Бунёткор М.Ф.Й.

Мустақиллик кўчаси, 10/28-30-уй.

Телефон: 91.466-80-32

Теринга 17.10.2023 йилда берилди.

Босишга 02.11.2023 йилда рухсат

этилди. 02.11.2023 йилда босилди.

Бичими 70x100 1/16, 21,44 босма табоҳ.

Адади 50 нусха. Буюртма №271

Журнал «Photo Express» ишлаб чиқариш
корхонаси босмахонасида чоп этилди.

Босмахона манзили:

Ҳарини шаҳри Мустақиллик шоҳ кўчаси, 22-уй.

Электрон манзилимиз:

sohibqiron_jurnali@mail.ru

2023 йил №4 сон (54)

2023 йил «Инсонга эътибор ва сифатли таълим йили»

Журнал таниқли шоир, маънавият
жонкуяри (мархум) Исмоил Тўхтамишев
ташаббуси билан ташкил этилган.
2010 йилдан чоп этилади.

Dilafro'z Karimova. SOPOLLI MADANIYATI DAFN MAROSIMLARIDAGI AN'ANA VA YANGILIKLAR.....	140
Qahramon Karimov, TURKISTONDA MUSTAMLAKA TARTIBLARINI QOZILIK MAHKAMALARI FAOLIYATI TA'SIRI TARIXIDAN.....	145
Lola Azimova, XALQ KITOBALARIDA ISLOM TARIXI VOQEALARINING BADIY TALQINI (XVIII-XIX ASARLAR MISOLIDA).....	152
Munira Xatamova. O'RTA OSIYO MADANIYATI VA SAN'ATIDA SUG'D DEVOR RASMLARINING TUTGAN O'RNI.....	156
N.Toshtemirova. O'ZBEKISTONDA ONALIK VA BOLALIKNI MUHOFAZA QILISH TADBIRLARIDA "SOG'LOM AVLOD UCHUN" HAYRIYA FONDINING O'RNI.....	167
Muxiddinov Sunnatullo Inoyatovich. MAHMUDXO'JA BEHBUDIYNING MAORIF SOHASIDAGI QARASHLARI VA FAOLIYATI.....	172
Sanabar Djurayeva, O'ZBEKISTONDA ZİYORAT TURIZMINING RIV OJLANISHI ...	176
S. Davletov, S. Allanazarov, 1920-1924 YILLARDA XORAZMDA XALQ MAORIFINI RIVOJLANTIRISHNING BA'ZI MASALALARI.....	185
B.Sh.Mamatqulov. O'ZBEKISTON JANUBIY VILOYATLARIDA SANOAT SOHASI KADRLARI TAYYORLASH JARAYONIDAGI ZIDDIYATLI HOLATLAR (1925-1991 yy).....	194
Jahongir Turdialev, SUG'DSHUNOSLIK: FAN SIFATIDA VUJUDGA KELISHI VA ILK TADQIQOTCHILARI.....	198
O'ktam Abdullayev. O'ZBEKISTONDA MUSTAQILLIK YILLARIDA PEDAGOGIKA YO'NALISHI OTMLARIDAGI ISLOHOTLAR.....	204
Ra'no Xatamova, CHO'PON OTA VA XOJA NURIDDIN ZİYORATGOHLARI.....	208
Habibulla Yunusxo'jayev, "IJTIMOIY DAVLAT" TUSHUNCHASI VA UNING FUNKSIYALARI.....	212
G'unchaxon <u>Alimova</u> , JAMIYATDA VIJDON ERKINLIGI KATEGORIYASINING ILMIY TAHLILI.....	217
Zafarjon Nazarov, TURIZMNING RIVOJLANTIRISH BO'YICHA QABUL QILINGAN XALQARO VA HUKUMAT MEYORIY HUJJATLARI.....	222
Alisher Doniyorov. O'ZBEKISTONDA MILLATLARARO TOTUVLIK VA TOLERANTLIK TARIXIY ILDIZLARI.....	229
Obidjon Jaynarov, TURKISTONDA AHOLIGA YURIDIK XIZMAT Ko'RSATISH TIZIMI HOLATI (1917-1922 YILLAR).....	244
Xurshida Yusupova, TOSHKENT VOHASINING O'RTA ASRLAR DAVRI KARVON YO'LLARI.....	249
Nodir Karimov. G'ARB TARIXSHUNOSLIGIDA HAKIM TERMIZIYNING YOZMA MEROSIGA MUNOSABAT.....	254
Ozodbek Radjabov, YANGI O'ZBEKISTONNING YANGI MARRALARI (TEMIR YO'LLAR SOHASIDAGI BUNYODKORLIKLAR MISOLIDA).....	264
Azizov Nuriddin, ZARBLI CHOLG'U ASBOBLARI TARIXI VA TARIXIY AHAMIYATI.....	268
Xusniddin Irgashov, SALIB YURISHLARI XUSUSIDA AYRIM MULOHAZALAR.....	272
Guzal Razzakova. XALFACHILIK SAN'ATI TARIXIDAN.....	282
Shoira Jumayeva, MARKAZIY OSIYO XALQLARI TURMUSH TARZIDA ZİYORATGOHLARNING O'RNI.....	285
A.Pardayev, BITOVIYE USLOVIYA NASELENIYA KASHKADARINSKOGO OAZISA.....	290
Dilorom Vasiyeva, OLIY TA'LIM MUASSASALARIDA TA'LIM SIFATINI OSHIRISH VA MAMLAKATDA AMALGA.....	294
O.Bo'riyev, M.Usmonov, "BOBURNOMA"DA ETNOMADANIY QADRIYATLARGA OID TERMINLAR TAVSIFI.....	299
Sarvinoz Omonova, O'ZBEKISTONDA XOTIN-QIZLAR SPORTI BO'YICHA KADRLAR TAYYORLASHNI RIV OJLANTIRISH TADBIRLARI.....	304
Umar Ergashev, XIX ASR OXIRI - XX ASR BOSHLARIDA QASHQADARYO VOHASI AHOLISINING ETNIK TARKIBI (SAROY ETNONIMI MISOLIDA).....	308
Muhabbat Zokirova, NOGIRONLARNING HUQUQLARINI HIMOYA QILISHNI TA'MINLASH.....	318
K. G'aniyev, O'RTA OSIYO TARIXIY SHAXARLARINING SHAKLLANISHI VA RAVNAQIGA BUYUK IPAK YO'LINING TA'SIRI.....	322

JAIQIQOT

XALFACHILIK SAN'ATI TARIKIDAN

Guzal Razzakova

Chirchiq davlat pedagogika universiteti

Kalit so'zlar: xalfa, xalfachilik san'ati, cholg'u, garmonik, san'at, qo'shiq.

Azaldan Xorazmda san'at ulug'lanib kelingan, lekin xar bir davrning o'ziga yarasha qiyinchiliklari ham bo'lgan. Tarixga bir nazar tashlaydigan bo'lsak xalfachilik san'ati bilan ayollar shugullanib kelishgan.

Garmonik asbobi Xivaga XIX asrning o'rtalarida Rossiyadan savdogarlar tomonidan olib kelingan. Savdogarlar orasida rus garmonikni chaladiganlari bo'lgan.

Xon saroyida uyushtirilgan bazmda rus savdogarlaridan biri garmonik chalib beradi. Garmon tovushi xonga yoqib qolib, saroy sozandalaridan yangi cholg'u asbobi haqidagi fikrlarini so'raydi. Qo'shiqchilar ham sozning yoqqanligini ta'kidlashadi. Shundan so'ng garmonikni sotib olishini buyuradi. Sozandalardan biri garmonikda Xorazm qo'shiqlarini chalishni mashq qila boshlaydi. Garmonik shu tariqa Xorazm san'atida o'zinig muqim o'rnini egalladi. Sekin-asta garmonchik sozandalar etishib chiqadi. Shu vaqtlarda garmonik "soz" deb yuritilgan. Garmonik chaluvchi qo'shiqchilarning ismiga esa "sozchi" so'zi qo'shib aytilgan. Xuja sozchi, Sheroziy sozchi, Kurbon sozchi, Madrahim sozchi. Garmonikning ikki pardaligi, ya'ni tug'machiligi va akkordeon pardaligi, ya'ni (pianino) shaklidagisi bo'lgan. Sozning kirib kelishi Xorazm qo'shiqchiligida xalfachilikning yuksalishiga imkon beradi. Ayniqsa, garmonik ko'zi ojizlar uchun qo'l keladi, chunki ular sozni barmoq bilan topish, chalish osonroq bo'lgani sababli tezda o'zlashtirib oladilar. Avvallari ayollar piyola, dutor bilar ashula aytishgan, shu sababli xalfa atamasi ishlatilmaydi, ularni "qo'shiqchi ayol" deb yuritishgan.

Qo'shiqchilikka garmonik kirib kelishi bilan qo'shiqchi ayollarga "xalfa" nomi berilgan. Onajon Sobirova xalfa, Onabibi Qori va boshqalar iste'dodli garmonchik bo'lib etishadilarri XX-asrning boshlarida xivalik Shukurjon xalfa (1881-1950), Sharifa xalfa (1900-1972), Joni xalfa (1870-1920), Anash Ma'ram (1882-1918), Bibijon Qosimova xalfa (1875-1920), xonqalik Durdonim Kurbonnazarova xalfa(1881-1948). Xalfa Aytjon Safayeva (1875-1955), Guljon Kori xalfa (1874-1935). Oysha Kulol Iskandarova xalfa (1880-1949), Yoqut Aytniyazova xalfa (1903-1972) va boshqalarning nomi xalq orasida mashhur bo'lgan.

Xalfachilika o'zining ulkan hissasini qo'shgan Onabibi Otajonova (Anabiy Qori) 1899-yili hozirgi Xiva tumanida dehqon oilasida tug'ilgan. 4 yoshida ko'zlari ko'rmay qolgan, Onabibi keyinchalik "Ojiza" taxallusini olgan. Onabibining musiqa, raqsga qiziqishi 5-6 yoshidanoq namoyon bo'lgan. Uni 9 yoshida Sangar qishlog'ida yashagan Qosim devon va uning qizi Bibijon xalfaga shogirdlikka berishadi. Ojiza 13 yoshga kirguncha g'azal to'qish, aytish, soz chalish, xalq dostonlarini yoddan kuylash san'atini ham egallab oladi.

Ojiza sevgi-muhabbat, mehnat mavzusida juda ko'p she'r va qo'shiqlar yaratadi. Uning "Siz bu gulni qaysi bog'dan oldingiz?", "Targuncha", "Uyalaman",

"Xabar galmish", "Qaydadir bilmam dildorim", "To-o'lguncha seni derman" kabi qo'shiqlari og'izdan og'izga o'tib, san'at shinavdalarini hali-hanuz maftun qilib kelmoqda.

Onabibi Otajonova (Ojiza)ning musiqachilik, qo'shiqchilik san'atiga qo'shgan hissasi, tayyorlagan shogirdlari Xorazm xalfachilik tarixida muhim o'rin egallaydi. Xonimjon suvchi xalfa Saidahmad qizi "Koron gulik saltanatida xon zulmiga qarshi qalban tug'yon ko'targanlarning biri edi. Yesh Xonimjon Pishkanak qishlog'idagi masjidda o'qib savodini chiqardi. U 1875 yili xivalik Kutlimurod suvchi degan kishiga turmushga chiqadi. Tugma iste'dod sohibi bo'lgan Xonimjon Xonim suvchi taxallusida she'rlar yozgan. Xonimjon suvchining "O'lar bo'ldik bu xonlarning dastidan". "Umring yig'lab o'tgay bevafo zolim", "Naylayin armonli ketdim" kabi she'rlari xalq orasida mashhur bo'lgan. Xonimjon suvchi bir qo'shig'ida xonga bo'lgan nafratini bayon etadi. Buni eshitgan Isfandiyorxon 1916 yili Xonimjon suvchini o'lgiday qilib kaltaklatadi. Xonimjon suvchi kaltak va dag'dag'alardan qo'rqmay xonu beklarni, zolim boylarni qoralab qo'shiqlar to'qib kuylashni davom ettiraveradi.

Mashhur xalfa Onajon Sobirova (Anash chulok) xam xalfa, ham raqqosa bo'lgan. U xon saroyida xizmat kilgan san'atkor edi. Onajon xalfa Sobirova (1885-1952) xivalik ganch ustasi oilasida tarbiyalangan. Onajon avval eski usuldagi maktabda ta'lim oladi, sung Xonimjon suvchiga shogird tushadi. U 16 yoshidan xalq qo'shiqlarini mohirlik bilan ijro etibgina qolmay, garmonb chalish, raqsga tushishda ham Xorazmda dong taratadi. Ayniqsa, u xotin-qizlar orasida mashhur bo'lib ketadi.

Onajon xalfaning butun xotin-qizlar orasida buncha shuhrat qozonishidan xavfsiragan kishilar Muhammad Rahimxonga: "Anash xalfa xotin-qizla rimizni buzayotir, u na xayoni biladi, na din-diyonatni biladi, tuyu-tomoshalarda qo'shiq aytib raksga tushadi, garmon chalib boshqa xotin-qizlarni xam kiynatib yuribdi", deb shikoyat qilishadi. Natijada san'atkor tazyiq ostiga olinadi.

O'zbek milliy musiqa san'atining paydo bo'lishi va rivojlanishini uning dastlabki bosqichlarida, xususan, turli davrlarda xalq tarixida ko'rish mumkin. Mamlakatimizning boshqa xalqlari orasida o'zbek musiqa madaniyati uzoq tarixiy yo'lni bosib o'tdi, toki turli milliy ohanglar notalar yoki shunga o'xshash musiqiy belgilar bilan belgilandi. "Xalq musiqasi" tushunchasi "xalq musiqasi" atamalarini, xalq ijodiyotining boshqa turlari, masalan, o'ymakorlik (yog'och, bronza va mis o'ymakorligi), kulolchilik, zargarlik buyumlari, zargarlik buyumlari, kashtachilik bilan ifodalanadi.

Mamlakatimiz hayotining turli bosqichlarida uyg'unlik har doim xalq uchun katta ahamiyatga ega bo'lgan. So'nggi yillarda xalq cholg'u asboblarida ijro etish yuqori obro'ga ega bo'ldi. Hozirgi kunda respublikaning barcha musiqa Oliy o'quv yurtlarida xalq cholg'ulari fakultetlari mavjud bo'lib, ularda mahoratni o'rganish, shuningdek, deyarli barcha cholg'u asboblarini chalishni o'rganish mumkin. O'zbek xalq cholg'u asboblarining aksariyati endi nafaqat respublikamizda, balki uning tashqarisida ham mashhur.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Hamidov H. O'zbek an'anaviy qo'shiqchilik madaniyati tarixi. - B. 8. 2.

Imomov Q. Mirzayev T., Sarimsoqov B., Safarov O. Xalq poyetik asarlari. - O'qituvchi, 1990.-B. 4. Toshkent:

3. Chistov K. V. Shimoliy rus marsiyalari X IX asr dehqon oilasini o'rganish uchun manba sifatida - Kitobda: Folklor va yetnografiya: Xalq og'zaki ijodining qadimiy g'oyalar va marosimlar bilan aloqalari...-S. 131-143; O'sha muallif. Sharqiy slavyan nikoh marosimini o'rganishning tipologik muammolari. Kitobda: Yetnografiyada tipologiya muammolari / SSSR Fanlar akademiyasi, Yetnografiya instituti...-S. 223-230.

4. Putilov, B.N. Rossiya shimolidagi folklor va yetnografiya... 280 p.; O'sha muallif. Xalq og'zaki ijodini qiyosiy-tarixiy o'rganish metodikasi... 244 b.; O'sha muallif. Qahramonlik yeposi va voqelik. - L.: "Nauka", 1988. - 233 b.

5. Chistov K.V. Folklor va yetnografiya // Folklor va yetnografiya. - 4-bet.

6. Tishkov V.A. Rossiyada yetnik millat nazariyasi va siyosati bo'yicha insholar / V.A.Tishkov. M Rus dunyosi, 1997. -532 s; O'sha muallif. O'ziga xoslik va madaniy chegaralar. Possovet davlatlaridagi o'ziga xoslik va mojarolar / V.A. Tishkov.

Annotatsiya

Ushbu maqolada xalq cholg'ulari, xususan, garmonik haqida ma'lumotlar keltirilgan. Xalfa san'ati va ijodi, shuningdek, ular foydalanadigan musiqa asboblari va uslublari haqida fikr bildirildi.

Аннотация

В данной статье представлены сведения о народных инструментах, в частности, о гармошке. Даны мнение о халифском искусстве и творчестве, а также о методах и используемых ими музыкальных инструментах.

Annotation

This article provides information about folk instruments, in particular, about harmony. An opinion is given on the Khalf Art and creativity, as well as on the methods and musical instruments used by them.